

Powstanie w getcie warszawskim

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: M. Edelman, *Marek Edelman, The Ghetto Fights*, London 1990, s. 69–72.
- Źródło: *Archiwum Ringelbluma. Dzień po dniu Zagłady*, red. Marta Markowska, Warszawa 2008, s. 204.
- Źródło: *Archiwum Ringelbluma. Dzień po dniu Zagłady*, red. Marta Markowska, Warszawa 2008, s. 201.
- Źródło: *Fragmenty telefonogramu Reinharda Heydricha do dowódców grup operacyjnych Policji Bezpieczeństwa omawiającego kolejne etapy i metody „ostatecznego rozwiązania*

kwestii żydowskiej”, Berlin 21 września 1939 r., dostępny w internecie: zydziwpolsce.edu.pl.

- Źródło: *Eksterminacja Żydów na ziemiach polskich w okresie okupacji hitlerowskiej. Zbiór dokumentów*, oprac. A. Eisenbach, A. Rutkowski, T. Berenstein, Warszawa 1957, s. 26.
- Źródło: Aurelia Wyleżyńska, *Gloria Victis!*, „Nowy Dzień” 1943, nr 564.
- Źródło: Robert Szuchta, *„Kto ratuje jedno życie, ten ratuje cały świat” – wysiłek ratowania Żydów w latach II wojny światowej*, materiały seminarium Polacy wobec Zagłady, Wrocław 2011.
- Źródło: Emanuel Ringelblum, *Kronika getta warszawskiego*, [w:] Maciej Kledzik, *Żydowski Związek Wojskowy – wspólny rodowód z AK. Zapomniani żołnierze*, Rzeczpospolita 12.06.2004.
- Źródło: Adolf Hitler, , [w:] Robert Szuchta, *„Kto ratuje jedno życie, ten ratuje cały świat” – wysiłek ratowania Żydów w latach II wojny światowej, materiały konferencji Polacy wobec zagłady*, Wrocław 2011.

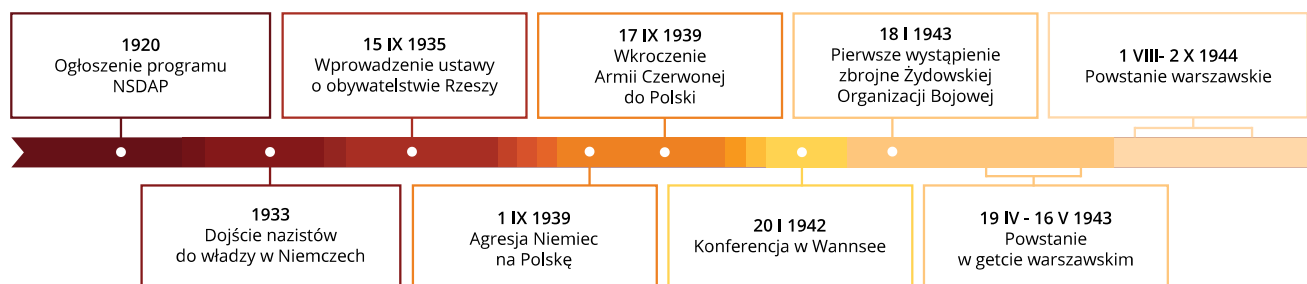
Powstanie w getcie warszawskim

Niemcy podczas likwidacji warszawskiego getta w 1943 r. Oryginalny niemiecki podpis pod tą fotografią, pochodzący z raportu Stroopa, brzmiał: „Dowódca wielkiej operacji”. Generał SS Jürgen Stroop stoi pośrodku i patrzy w górę, obserwuje tzw. spadochroniarzy – płonących ludzi skaczących z okien palonych przez Niemców kamienic.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

„Żydzi! Okupant przystępuje do drugiego aktu waszej zagłady! Nie idźcie bezwolnie na śmierć! Brońcie się! Weźcie topór, łom, nóż do ręki, zabarykadujcie wasze domy! Niech was tak zdobywają! W walce macie możliwość ratunku... Walczcie!”

Takimi słowami w odezwie z 18 stycznia 1943 r. Żydowska Organizacja Bojowa, działająca na polskich terenach pod okupacją hitlerowską, wzywała ludność żydowską do obrony i przeciwstawienia się nazistom. Część Żydów zdecydowała się na opór. Do największych wystąpień przeciwko Niemcom doszło w Warszawie podczas likwidacji getta. Był to pierwszy miejski zbrojny zryw w okupowanej Europie. Powstanie zostało powstrzymane po czterech tygodniach nierównych walk, a teren getta zrównano z ziemią. Do dzisiaj wystąpienie to wciąż jest symbolem niezłomności, odwagi i walki o honor w obliczu nieuniknionej zagłady.

Twoje cele

- Wyjaśnisz, dlaczego grupa uwięzionych w getcie Żydów zdecydowała się wzniecić nierówne i skazane na klęskę powstanie.
- Opisziesz upadek i likwidację warszawskiego getta.
- Przeanalizujesz, dlaczego w rocznicę powstania Polacy składają w miejscach pamięci żonkile i wpinają ich symbole w ubranie.

Niemieckie plany zagłady

Program Narodowosocjalistycznej Niemieckiej Partii Robotników [NSDAP](#), ogłoszony w 1920 r., zapowiadał pozbawienie Żydów obywatelstwa i uczynienie z nich „gości” na ziemi niemieckiej. Propaganda i działania wymierzone przeciwko Żydom nasiliły się po dojściu do władzy nazistów w 1933 r. Ich celem było wykluczenie ludności żydowskiej z przestrzeni publicznej i społecznej w kraju. Usankcjonowaniem dążeń nazistowskiej władzy było uchwalenie przez Reichstag oraz ogłoszenie na zjeździe NSDAP w Norymberdze 15 września 1935 r. ustaw o obywatelstwie Rzeszy, ochronie krwi i czci niemieckiej. Zwane potocznie ustawami norymberskimi akty te ograniczały prawnie Żydów, którzy od tej pory nie mogli podejmować pracy w urzędach państwowych, służyć w wojsku, zawierać mieszanych małżeństw czy wywieszać niemieckiej flagi. Można ich było także pozbawić obywatelstwa, własności i ochrony prawnej.

Wszystkie te kroki podjęte przez hitlerowską władzę doprowadziły do „ostatecznego rozwiązania problemu żydowskiego” – masowego ludobójstwa, którego realizację omówili wysoko postawieni nazistowscy urzędnicy 20 stycznia 1942 r. na konferencji w Wannsee. Ale o planach eksterminacji ludności żydowskiej już 21 września 1939 r. informował późniejszy przewodniczący konferencji w Wannsee, szef Głównego Urzędu Bezpieczeństwa III Rzeszy Reinhard Heydrich. Wydał rozporządzenia dla dowódców grup operacyjnych Policji Bezpieczeństwa ([Einsatzgruppen](#)) działających na ziemiach polskich:

“*Fragmenty telefonogramu Reinharda Heydricha do dowódców grup operacyjnych Policji Bezpieczeństwa omawiającego kolejne etapy i metody „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”, Berlin 21 września 1939 r.*

Dotyczy: Problemu żydowskiego na okupowanych terytoriach. Powołując się na odbytą dziś w Berlinie konferencję, jeszcze raz zwracam uwagę na to, że zaplanowane łączne posunięcia (a więc ostateczny cel) muszą być utrzymane w ścisłej tajemnicy.

Należy odróżniać:

1. ostateczny cel (który wymaga dłuższego czasu)
2. od etapów prowadzących do ostatecznego celu (które będą

realizowane w krótkich terminach).

Planowane posunięcia wymagają jak najgruntowniejszego przygotowania zarówno pod względem technicznym, jak i gospodarczym. [...]

Pierwszym założeniem prowadzącym do ostatecznego celu jest koncentracja Żydów z prowincji w większych miastach.

Należy przeprowadzić je we wzmożonym tempie.

Na terytoriach [...] należy stworzyć możliwie mało punktów koncentracji, co ułatwi późniejsze kroki. Należy przy tym starać się o to, aby tylko te miasta wyznaczać na punkty koncentracji, które są węzłami kolejowymi lub przynajmniej leżą na liniach kolejowych.

Źródło: Fragmenty telefonogramu Reinharda Heydricha do dowódców grup operacyjnych Policji Bezpieczeństwa omawiającego kolejne etapy i metody „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”, Berlin 21 września 1939 r., dostępny w internecie: zydziwspolsce.edu.pl.

Polecenie 1

Dlaczego w planach utworzenia miejsc koncentracji ludności żydowskiej ważną rolę odgrywać miała infrastruktura kolejowa?

Przymusowe przesiedlenie do getta ludności żydowskiej z mniejszych miejscowości dystryktu warszawskiego. Zwróć uwagę na bagaże trzymane przez osoby znajdujące się na zdjęciu.

Jak myślisz, co Żydzi byli w stanie zabrać ze sobą w trakcie akcji przesiedleńczej?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Getta

Getta, czyli wydzielone oraz izolowane części miasta, w których zamieszkiwali przedstawiciele danej mniejszości narodowej czy religijnej, nie były wymysłem XX w. Powstawały już w średniowieczu, ale w planach nazistów stały się pierwszym etapem eksterminacji ludności żydowskiej. O procesie powstawania odizolowanych części miast na terenie Generalnego Gubernatorstwa tak pisze Robert Szuchta, współpracownik Muzeum Historii Żydów Polskich Polin i autor wielu publikacji dotyczących [Zagłady](#):

((Robert Szuchta

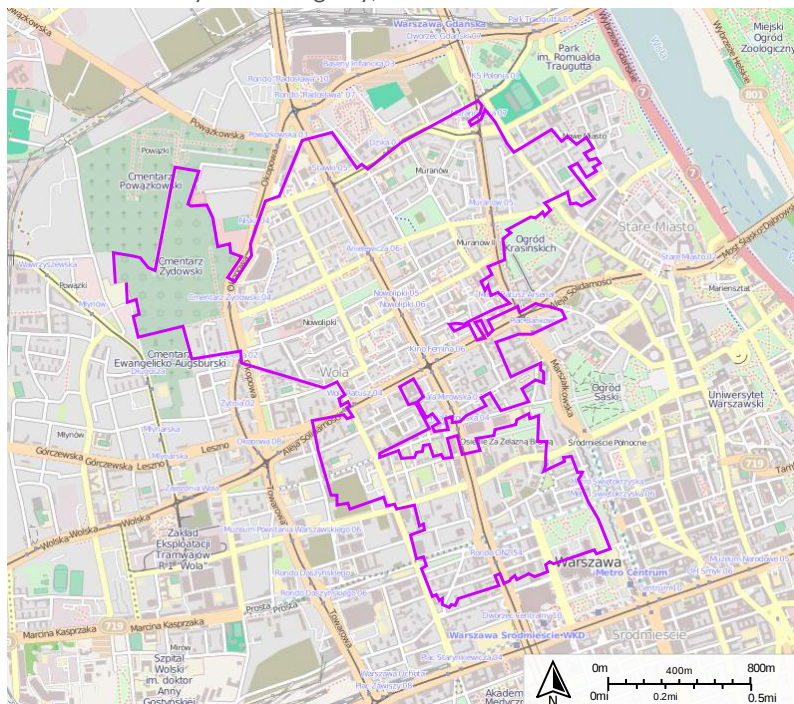
„Kto ratuje jedno życie, ten ratuje cały świat” – wysiłek ratowania Żydów w latach II wojny światowej

Pierwsze getto z ponad 400, jakie utworzono, powstało w październiku 1939 r. w Piotrkowie Trybunalskim. Największe utworzono w październiku 1940 r. w Warszawie. W tak zwanej dzielnicy północnej za murami trzymetrowej wysokości, zamknięto ponad 450 tys. Żydów. Zakazano im kontaktów z Polakami pod karą śmierci. Polaków ukrywających i udzielających pomocy zbiegłym z gett Żydom również karano śmiercią. Żydów w wieku od 14 (a nawet od 12) do 60 lat zmuszono do ciężkiej i wyniszczającej pracy w niemieckich zakładach, fabrykach i obozach pracy, realizujących zamówienia armii niemieckiej.

Zaopatrzenie w żywność ludności mieszkającej w gettach było niewystarczające. Śmierć głodowa, spotęgowana częstymi epidemiami tyfusu, duru brzusznego, dziesiątkowała ludność żydowską stłoczoną do granic możliwości w gettach. Próbowano temu zaradzić organizując przemyt, tzw. szmugiel żywności z aryjskiej strony. Nie wszędzie było to możliwe. [...] Głód, ciężka praca fizyczna, straszliwa ciasnota połączona z silnie odczuwanym brakiem intymności i osamotnieniem były czynnikami decydującymi o wysokiej śmiertelności ludzi zamkniętych za murami gett. Na śmierć narażeni byli najsłabsi – dzieci i ludzie starsi niezdolni do pracy i nie dość zaradni w staraniach o przetrwanie. Getta stały się

pierwszym etapem eksterminacji Żydów. Szacuje się, że blisko 800 tys. ofiar hitlerowskiego Holokaustu było ofiarami gett.

Źródło: Robert Szuchta, „Kto ratuje jedno życie, ten ratuje cały świat” – wysiłek ratowania Żydów w latach II wojny światowej, materiały seminarium Polacy wobec Zagłady, Wrocław 2011.

Mapa Warszawy z zaznaczonymi granicami getta w listopadzie 1940 r.

Czym twoim zdaniem kierowali się Niemcy, wytyczając linie graniczne „dzielnic żydowskiej“?

Źródło: Jkan997, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Na początku grudnia 1939 r. Generalny Gubernator Hans Frank wydał specjalne rozporządzenie nakładające na Żydów powyżej dwunastego roku życia obowiązek noszenia na prawym ramieniu opasek z symbolem gwiazdy Dawida. Miało to informować o pochodzeniu ludności żydowskiej na obszarze całej Guberni.

Ziemie polskie okupowane przez III Rzeszę w latach 1939-1945, podział administracyjny. Wskaż tereny, które po II wojnie światowej nie znalazły się w granicach Polski.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o. na podstawie Lonio17, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Mieszkańcy getta na ulicy Leszno w 1941 r. Na fotografii widoczna jest leżąca ofiara głodu w przeludnionej zamkniętej dzielnicy. Getto osiągnęło gęstość zaludnienia sięgającą 146 tys. osób na 1 km² – na jedną izbę mieszkalną przypadały trzy osoby.

Źródło: Bundesarchiv, Bild 101I-134-0771A-39 / Zermín, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

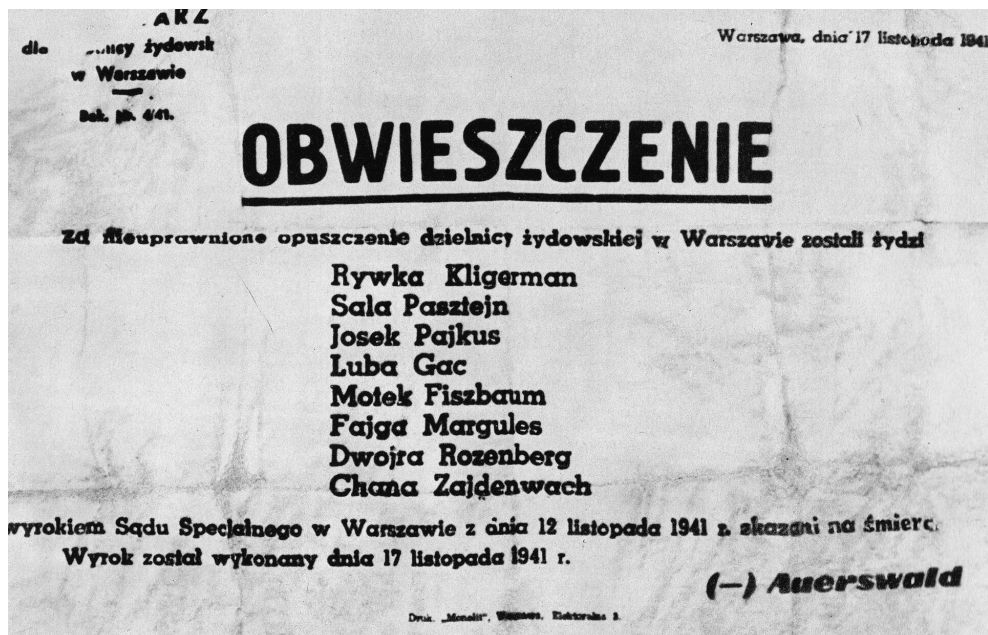

Bundesarchiv, Bild 101I-270-0298-14
Foto: Amthor | Juni 1942

Widok na drewniany most – kładkę nad ul. Chłodną. Była to jedna z czterech tego typu budowli wzniesionych w warszawskim getcie.

Zastanów się i odpowiedz, czy ludność żydowska, aby dostać się na zewnątrz getta, korzystała tylko z tych kładek.

Źródło: Bundesarchiv, Bild 101I-270-0298-14 / Amthor, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ogłoszenie o egzekucji ośmiorga Żydów za nielegalne opuszczenie getta w Warszawie. Jak twoim zdaniem wytłumaczyć można określenie „Sąd Specjalny” użyte przez Niemców w obwieszczeniu?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Czas przed zagładą

Pierwszym krokiem było skoncentrowanie na małej przestrzeni ogromnej liczby ludzi i wyznaczenie głodowych racji żywnościowych. Głód i rozprzestrzeniające się w warunkach przeludnienia i braku higieny choroby (tyfus) doprowadziły do śmierci ok 100 tys. osób. W lipcu 1942 roku Niemcy rozpoczęli tzw. Wielką Akcję Likwidacyjną, w wyniku której do położonego ok. 100 km od Warszawy obozu zagłady w [Treblince](#) wywieziono ok. 300 tys. Żydów. Między 22 lipca do 21 września 1942 r. zamordowano tam blisko 75 proc. mieszkańców getta.

Reszta, przede wszystkim ludzie młodzi, miała wykonywać darmową, przymusową pracę w niemieckich warsztatach produkcyjnych, tzw. szopach. To oni zaczęli się zrzeszać w konspiracyjne organizacje i planować opór wobec Niemców. Wiedząc, że i tak wszyscy zginą, postanowili chwycić za broń. W styczniu 1943 r., kiedy Niemcy przystąpili do kolejnej akcji likwidacyjnej, działająca w warszawskim getcie [Żydowska Organizacja Bojowa](#) wydała odezwę:

“ Archiwum Ringelbluma. Dzień po dniu Zagłady

Żydzi! Okupant przystępuje do drugiego aktu waszej zagłady! Nie idźcie bezwolnie na śmierć! Brońcie się!

Źródło: *Archiwum Ringelbluma. Dzień po dniu Zagłady*, red. Marta Markowska, Warszawa 2008, s. 201.

W kolejnym obwieszczeniu, skierowanym do „żydowskich mas ludowych”, ŻOB w bardziej bezpośredni sposób chciał wpłynąć na ludność:

“ **Archiwum Ringelbluma. Dzień po dniu Zagłady**

Musimy zrozumieć, że hitlerowscy mordercy pozwolili nam żyć tylko dlatego, iż chcą wykorzystać nasze siły robocze do ostatniej kropli krwi i potu. Do ostatniego tchu. Jesteśmy niewolnikami. A kiedy niewolnicy nie przynoszą już korzyści – zabija się ich. Każdy z nas musi to zrozumieć i każdy z nas musi o tym zawsze pamiętać! [...]

Ludu żydowski, zbliża się godzina, musicie być gotowi do sprzeciwu, nie możecie pozwolić się wyrznać jak owce! Niech żaden Żyd nie idzie do wagonu! Ludzie, którzy nie mogą czynnie się przeciwstawić, niech stosują pasywny opór – niech się schowają!

Dostaliśmy wiadomość ze Lwowa, że żydowska policja sama przeprowadziła tam deportację 3 tysięcy Żydów. W Warszawie tak nie będzie [...].

WSZYSCY MUSZĄ BYĆ GOTOWI UMRZEĆ JAK LUDZIE.

Źródło: Archiwum Ringelbluma. Dzień po dniu Zagłady, red. Marta Markowska, Warszawa 2008, s. 204.

Apele te były rozpaczliwym nawołaniem do nierównej walki i zapowiedzią stawienia oporu agresorowi – mimo braku szans na zwycięstwo. Decyzja o rozpoczęciu powstania zaskoczyła Niemców. Choć zdawali sobie sprawę z wrogiej postawy ludności i wiedzieli o istniejącym na terenie dzielnicy żydowskiej ruchu konspiracyjnym, nie potrafili określić stanu jego uzbrojenia, a także realnej możliwości współpracy ze [stroną aryjską](#).

W nierównym starciu

Powstanie trwające od 19 kwietnia do 16 maja 1943 r. było aktem desperacji.

Żydowscy bojowcy wybrali śmierć z bronią w ręku. Chcieli też w miarę swoich możliwości przeprowadzić odwet na prześladowcach. Uczestnicy działań zbrojnych w getcie wywodzili się głównie z dwóch żydowskich organizacji: robotniczej, lewicowej Żydowskiej Organizacji Bojowej i [syjonistyczno](#)-nacjonalistycznego, prawicowego [Żydowskiego Związku Wojskowego](#).

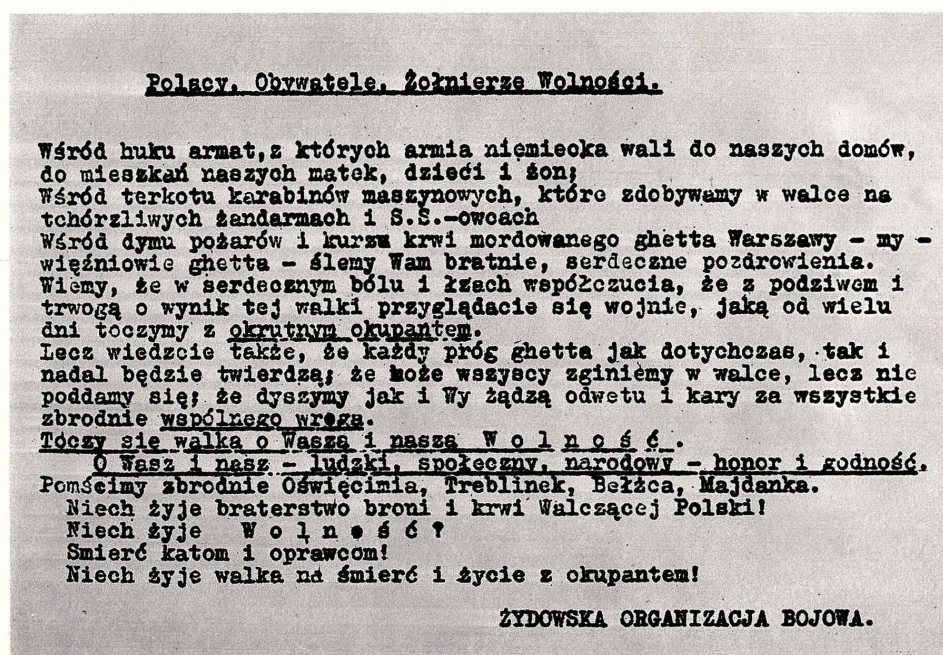
Działania rozpoczęły się w wigilię żydowskiego święta Pesach (Pascha), będącego świętem wolności. Powstańcy otworzyli ogień w momencie, gdy w ramach akcji likwidacyjnej granice getta przekroczyły niemieckie oddziały SS i policja oraz ich wsparcie w postaci jednostek złożonych z Łotyszy i Ukraińców.

Plac Muranowski w Warszawie. Miejsce zaciętych walk pomiędzy żydowskimi bojownikami i Niemcami w czasie powstania w getcie w kwietniu 1943 r. Przy ul. Muranowskiej pod numerem 7 mieściła się siedziba Żydowskiego Związku Wojskowego.

Odszukaj informacje, czy kamienica, w której funkcjonował sztab, przetrwała wojnę.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Odezwa ŻOB wystosowana do ludności polskiej podczas powstania w getcie warszawskim 23 kwietnia 1943 r. Jak twoim zdaniem odbierane były przez Polaków wezwania żydowskich powstańców do walki o „Waszą i naszą Wolność”? Do jakiego innego wydarzenia z historii Polski nawiązuje to sformułowanie?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Nierówna walka toczyła się na terenie całego getta. Niemcy stosowali taktykę spalanej ziemi, stopniowo podkładając ogień i burząc kolejne części dzielnicy. Takie działania

prowadziły do sytuacji, w której kontakt między grupami bojowców był niemożliwy. Członkowie Żydowskiej Organizacji Bojowej postanowili się ukryć w przygotowanych na terenie getta bunkrach. Żydowski Związek Wojskowy rozdzielił się na mniejsze grupy, które podjęły próby przedostania się na stronę aryjską.

Bunkry i schrony, które budowano w getcie, nie miały charakteru wojskowego. Organizowano je w piwnicach oraz pod podwórkami kamienic, a ich zadaniem było umożliwienie schowania się i uratowania życia podczas akcji wywożenia mieszkańców do obozów zagłady. W trakcie powstania wiosną 1943 r. stanowiły tymczasowe miejsce ukrycia. Stopniowo zaczęto łączyć ze sobą bunkry i schrony w celu stworzenia siatki podziemnych tras.

Jeden ze schronów na terenie getta. Fotografia pochodzi z raportu Stroopa. Jürgen Stroop, dowódca odpowiedzialny za stłumienie powstania, po wojnie chwalił konstrukcję i wyposażenie bunkrów podczas rozmowy z Kazimierzem Moczarskim w celi warszawskiego więzienia przy ul. Rakowieckiej. Moczarski, osadzony jako żołnierz Armii Krajowej, swoje spotkanie z niemieckim oprawcą opisał w książce *Rozmowy z katem*.

Źródło: dostępny w internecie: [archives.gov](https://www.archives.gov), tylko do użytku edukacyjnego.

Brak uzbrojenia i pomoc z zewnątrz

Stan uzbrojenia Żydowskiej Organizacji Bojowej pozostawiał wiele do życzenia. Słabo zaopatrzeni powstańcy starali się zakupić broń, otrzymywali ją też od Polskiego Państwa Podziemnego. Nie zaspokajało to jednak ich potrzeb. Przyjmuje się, że bojownicy ŻOB początkowo posiadali jedynie po jednym karabinie maszynowym oraz pistolecie maszynowym, 10-15 karabinów oraz 70-200 pistoletów i rewolwerów przekazanych lub zakupionych przez Armię Krajową i Gwardię Ludową. Na temat zaopatrzenia ŻOB w broń przez Armię Krajową wypowiadał się jego dowódca Marek Edelman:

M. Edelman

“ **Marek Edelman, *The Ghetto Fights***

Pod koniec grudnia 1942 roku otrzymaliśmy nasz pierwszy transport broni od Armii Krajowej. Nie było tego wiele, tylko 10 pistoletów. Niemniej umożliwiło to naszą pierwszą akcję zbrojną. [...] Pod koniec stycznia 1943 r. otrzymaliśmy pięćdziesiąt większych pistoletów i pięćdziesiąt pięć granatów od Komendy Głównej AK. [...] W marcu 1943 każdy z naszych partyzantów miał pistolet i 10-15 sztuk amunicji, 4-5 granatów i tyle samo butelek zapalających. Dwa lub trzy karabiny przydzielone były do każdej sekcji dzielnicowej. Mieliśmy jeden tylko karabin maszynowy.

Źródło: M. Edelman, *Marek Edelman, The Ghetto Fights*, London 1990, s. 69-72.

Lepiej uzbrojona niż lewicowy ŻOB była grupa syjonistów związanych z Żydowskim Związkiem Wojskowym. Dodatkowo działacze ŻZW byli dobrze wyszkoleni pod kątem wojskowym – jeszcze przed wybuchem II wojny światowej planowali walkę o państwo żydowskie na terenie Palestyny.

Relację z wizyty w konspiracyjnym magazynie tej drugiej organizacji umieścił w zapiskach swojego dziennika z 1943 r. żydowski historyk i pomysłodawcę idei stworzenia podziemnego archiwum getta warszawskiego Emanuel Ringelblum:

“ **Emanuel Ringelblum**

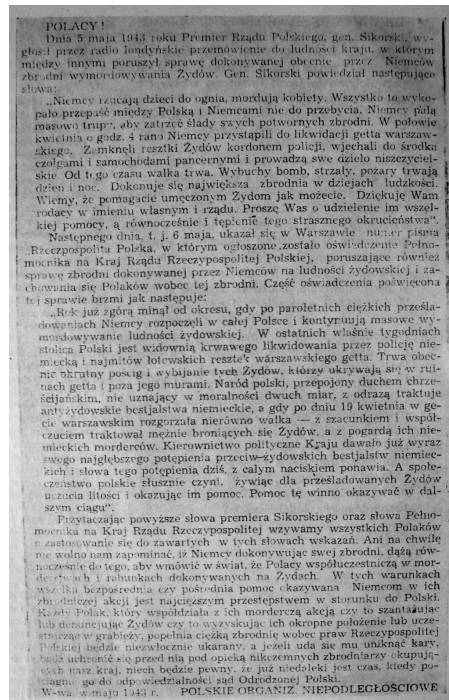
Kronika getta warszawskiego

[...] oglądałem arsenał broni ŻZW. Lokal mieścił się w domu niezamieszkanym, tzw. dzikim, przy ul. Muranowskiej nr 7, w sześciopokojowym lokalu na pierwszym piętrze. [...] W dużych salach były zawieszone na wieszakach rozmaite rodzaje broni, a więc karabiny maszynowe ręczne, karabiny, rewolwery najrozmaitszego gatunku, granaty ręczne, torby z amunicją, mundury niemieckie intensywnie wyzyskane podczas akcji kwietniowej itp. [...] W czasie mojej obecności dokonano u byłego oficera armii polskiej zakupu broni na ćwierć miliona złotych, na co dano zaliczkę w wysokości 50 000 zł. Zakupiono 2 karabiny maszynowe po 40 000 zł każdy, większą ilość granatów ręcznych i broni.

Źródło: Emanuel Ringelblum, *Kronika getta warszawskiego*, [w:] Maciej Kledzik, *Żydowski Związek Wojskowy – wspólny rodowód z AK. Zapomniani żołnierze*, Rzeczpospolita 2004.

W 1942 r. polskie podziemie przesłało na Zachód dołączone do raportów Jana Karskiego o [Holokauście](#) sprawozdanie zatytułowane *Likwidacja żydowskiej Warszawy*. Zachodnie rządy nie dały jednak wiary w polskie doniesienia.

Kiedy wybuchło powstanie, w polskiej prasie konspiracyjnej pojawiały się obszerne artykuły na jego temat. Od pierwszego dnia działań za murami getta wzywano do wsparcia Żydów w ich walce i do pomocy uciekinierom. Londyńskie władze emigracyjne RP każdego dnia dostawały raporty dotyczące wydarzeń. Były one udostępniane także Brytyjczykiem. Informacja o starciach pojawiła się również 22 kwietnia w polskiej rozgłośni radiowej Świt, która sygnał nadawała spod Londynu. 5 maja Naczelny Wódz Polskich Sił Zbrojnych i premier Rządu RP na Uchodźstwie gen. Władysław Sikorski wystosował do rodaków apel o udzielanie wszelkiej możliwej pomocy dla walczących w Warszawie żydowskich powstańców: „Dokonuje się największa zbrodnia w dziejach ludzkości. Wiemy, że pomagacie umęczonym Żydom, jak możecie. Dziękuję wam rodacy w imieniu własnym i rządu. Proszę was o udzielenie im wszelkiej pomocy, a równocześnie tępienie tego strasznego okrucieństwa”.

Ulotka Rady Pomocy Żydom „Żegota” wydrukowana w maju 1943 r., w czasie powstania w getcie, z apelem gen. Władysława Sikorskiego o pomoc Żydom.

Na jakie postawy i zachowania Polaków zwraca uwagę gen. Sikorski w tym obwieszczeniu?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

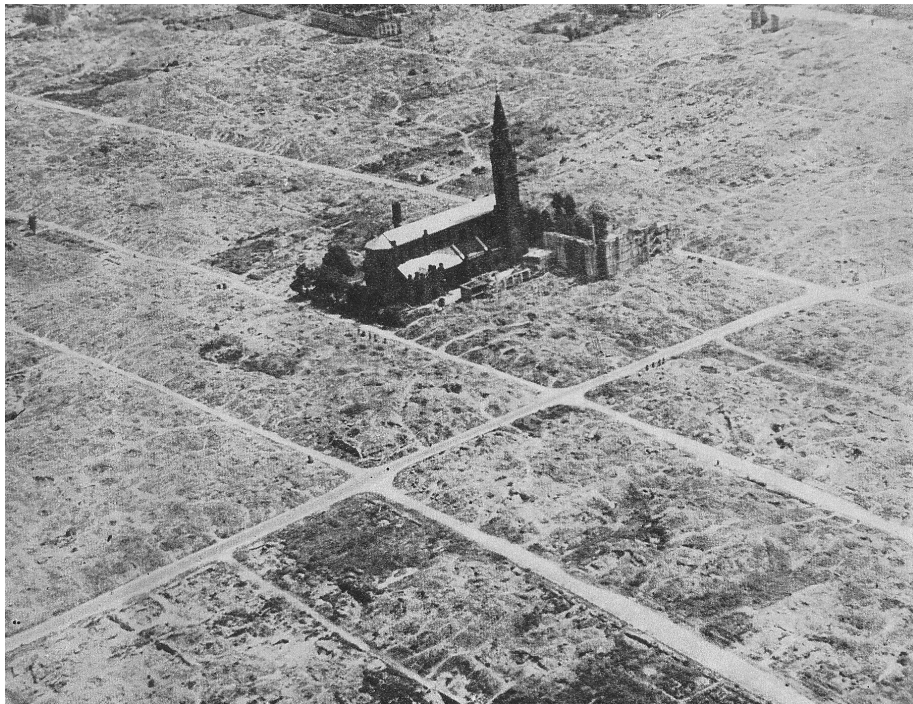
Upadek

Dowodzący siłami niemieckimi Jürgen Stroop rozkazał niszczyć po kolei zabudowania getta oraz miejsca schronienia, w których oprócz powstańców ukrywała się ludność cywilna. Domy były wysadzane i podpalane, a do piwnic Niemcy wpuszczali gaz, aby zmusić ukrywających się w nich ludzi do wyjścia na powierzchnię. Złapanych Żydów mordowano na miejscu lub wysyłano do [obozów koncentracyjnych](#).

Członkowie żydowskiego ruchu oporu aresztowani przez Niemców na ul. Nowolipie. Zdjęcie wykonane między 19 kwietnia a 16 maja 1943 r.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

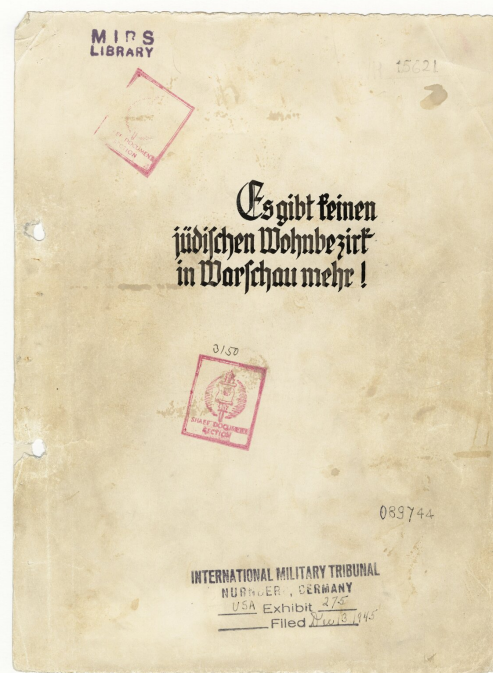
Ruiny warszawskiego getta po zakończeniu powstania. W centralnym miejscu stoi ocalały kościół św. Augustyna. Dlaczego Niemcy oszczędzili świątynię? Jakie pobudki mogły nimi kierować?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Za symbol upadku powstania i jego koniec przyjmuje się wysadzenie w powietrze Wielkiej Synagogi przy ul. Tłomackie, które nastąpiło 16 maja 1943 r. Stroop dokonał tego osobiście, a następnie wysłał do szefa SS i policji III Rzeszy Heinricha Himmlera raport,

którego tytuł brzmiał: *Żydowska dzielnica mieszkaniowa w Warszawie już nie istnieje!*. Dokument zawiera chronologiczny opis powstańczych walk widzianych od strony niemieckiej. Znajdują się w nim również fotografie przedstawiające sterroryzowaną ludność żydowską. Stroop podpisywał je określeniami: „Bandyci zgładzeni w walce” czy też „Bandyci siłą wydobyli z bunkrów”.

Według raportu żydowskich bojowników było ok. 1000–1500. Niemcy dziennie mobilizowali 2090 żołnierzy. Oddziały hitlerowskie w trakcie powstania zabijały nie tylko Żydów walczących z ramienia organizacji konspiracyjnych, ale też ludność cywilną. Ogółem schwytano i wymordowano ponad 56 tys. osób. Jedynie nielicznej grupie żydowskich powstańców – co najwyżej kilkudziesięciu osobom – udało się uciec z obszaru getta. Niektórzy z nich zaangażowali się w dalszą walkę z okupantem i wzięli udział w powstaniu warszawskim. Straty niemieckie były nieporównywalnie mniejsze. Polska prasa podziemna oszacowała je na 86 zabitych i 90 rannych. Niemieckie raporty podawały liczby jeszcze mniejsze: 16 zabitych i 90 rannych.

Okładka duplikatu liczącego 75 stron raportu Stroopa. Stanowi on jedno z najważniejszych źródeł dokumentujących eksterminację polskich Żydów podczas II wojny światowej na terenie okupowanej Polski. W 2017 r. dokument został wpisany na listę UNESCO „Pamięć Świata”.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Plac Tłomacki w Warszawie z Wielką Synagogą i studnią Gruba Kaśka. Obecnie przy ul. Tłomackie znajduje się Żydowski Instytut Historyczny.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Przeszukiwanie i wysadzanie domów na terenie getta zajęło Niemcom kolejnych kilka miesięcy. Schwytane osoby wywożono do obozu Treblince, a także do [obozów pracy](#) na Lubelszczyźnie. Tamtejsze obozy naziści zlikwidowali w listopadzie 1943 r., po tym, jak w ramach [akcji „Dożynki”](#) zamordowali wszystkich przetrzymywanych w nich Żydów.

Obwieszczenie podpisane przez gen. Jürgena Stroopa skierowane do „aryjskiej” ludności Warszawy 23 kwietnia 1943 r.

Jak można zinterpretować określenie „była dzielnica żydowska”? Jaki cel miało jego użycie?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

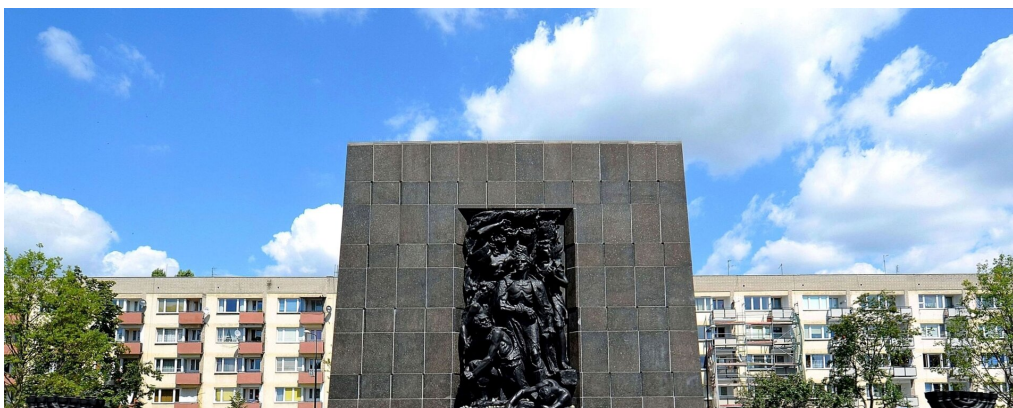
Upamiętnienie

Wydarzenia z wiosny 1943 r., które miały miejsce w warszawskim getcie, do dziś pozostają jednym z najważniejszych elementów działań antyhitlerowskich podczas II wojny światowej na ziemiach polskich. Zachowanie pamięci o powstaniu to główny cel wielu instytucji w Polsce i na świecie. Na przykład w Izraelu znajduje się Muzeum Bojowników Getta. Powstanie jest przede wszystkim w różny sposób upamiętniane w stolicy Polski. Najistotniejszy pod tym względem jest obszar walk – teren dawnego getta (zobacz galerię interaktywną poniżej).

Pierwszy pomnik Bohaterów Getta autorstwa Leona Suzina z 1946 r. Artysta zaproponował dwa symboliczne elementy. Pierwszym jest okrągła tablica na małym postumencie, ze znajdującym się na niej napisem w językach polskim, hebrajskim i jidisz: „Tym, którzy polegli w bezprzykładnej bohaterskiej walce o Godność i Wolność narodu żydowskiego, o Wolną Polskę, o wyzwolenie człowieka – Żydzi Polscy”. Obok znajduje się płyta w kształcie koła – drugi element pomnika. Na niej metalowy liść palmowy (symbol męczeństwa), a także hebrajska litera „bet”, która zaczyna Księgę Rodzaju – pierwszą i najważniejszą część Tory. Kształt obu płyt mają również przypominać włazy do kanałów, którymi przemieszczali się żydowscy bojownicy.

Źródło: Hiuppo, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

Drugi pomnik Bohaterów Getta, wzniesiony w 1948 r. w pobliżu miejsca pierwszych walk bojowników żydowskich z Niemcami. Autorami pomnika byli Natan Rapaport oraz Leon Suzin. Po dwóch stronach monumetu znajdują się płaskorzeźby: wykonana z brązu *Walka* przedstawia walczących żydowskich bojowników, natomiast kamienny *Pochód na zagładę* – ludność żydowską pędzoną na śmierć.

Jaką rolę odgrywa w czasie pokoju symboliczne upamiętnianie tamtych wydarzeń w przestrzeni publicznej Warszawy?

Źródło: Adrian Grycuk, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Kopiec Anielewicza to zasypany bunker, w którym zginął Mordechaj Anielewicz wraz z towarzyszami. Jest to jednocześnie zbiorowy grób, gdyż po 1945 r. nie przeprowadzono tam prac ekshumacyjnych. Kamienny postument usytuowany na kopcu upamiętnia powstanie i jego ofiary. Kopiec usypano z gruzów ulicy Miłej – przed wojną była to jedna z najruchliwszych ulic żydowskiej Warszawy.

Szczególną rolę odgrywa symbolicznie usytuowane Muzeum Historii Żydów Polskich „Polin”, dokumentujące wielowiekową historię Żydów w Polsce. Gmach muzeum wybudowano w centrum dawnej dzielnicy żydowskiej, nazywanej Dzielnicą Północną

Gmach muzeum od strony ul. Zamenhofa. Widoczne główne wejście w kształcie hebrajskiej litery ת (*taw*).
Źródło: Fot. Wojciech Kryński, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

aryjska strona

obszar poza gettem, gdzie nie wolno było przebywać Żydom w czasach okupacji hitlerowskiej

Einsatzgruppen

jednostki policyjne w czasie II wojny światowej, do których zadań należało mordowanie Żydów, Cyganów i jeńców

getto

(z wł. *ghetto*, które w dialekcie weneckim miało oznaczać hutę; pierwsze z nich powstało na weneckiej wyspie Ghetto Nuovo; lub od włoskiego *borghetto* – mała osada, przedmieście) część miasta zamieszкана przez mniejszość narodową, rasową lub religijną, poza którą przedstawicielom danej grupy czy społeczności nie wolno było mieszkać; naziści na terenie państw okupowanych w czasie II wojny światowej tworzyli zamknięte i pilnie strzeżone getta, w których przymusowo osiedlali społeczność żydowską, separując ją od innej ludności

Holokaust

(z łac. *holocaustum* – całopalenie, ofiara całopalna, od gr. *holos kaustos* – spalony w całości) ludobójstwo ok. 6 mln europejskich Żydów dokonane w czasie II wojny światowej przez III Rzeszę Niemiecką i wspierane w różnym stopniu przez uzależnione od niej państwa sojusznicze

NSDAP

(niem. *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*) Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotników, niemiecka partia faszystowska, od pierwszego słowa jej nazwy powstały terminy: narodowy socjalizm, nazizm

obóz koncentracyjny

odizolowane miejsce przetrzymywania znacznej liczby osób bez wyroku sądowego, które uznano za niepożądane lub niewygodne dla władz. Miał służyć izolacji, niewolniczej pracy i eksterminacji osób tam przebywających

obóz zagłady

obóz zbudowany w celu prowadzenia masowej eksterminacji ludności

ostateczne rozwiązanie

właściwie: ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej (*Endlösung der Judenfrage*); tak nazywano nazistowski plan zagłady europejskich Żydów przedstawiony na konferencji w Wannsee 20 stycznia 1942 r.; podjęto na niej decyzje dotyczące szczegółów technicznych operacji

SS

(niem. *Die Schutzstaffel der NSDAP* – Sztafety Ochronne NSDAP) paramilitarna i początkowo elitarna niemiecka formacja nazistowska, podlegała Narodowosocjalistycznej Niemieckiej Partii Robotników (NSDAP)

Treblinka

miejsowość w województwie mazowieckim, w pobliżu której funkcjonowały dwa niemieckie obozy: utworzony latem 1941 roku karny obóz pracy dla ludności żydowskiej i polskiej Treblinka I oraz obóz zagłady Treblinka II służący do eksterminacji ludności żydowskiej, wybudowany latem 1942 roku; trafiali do niego przede wszystkim mieszkańcy żydowskich gett z terenu okupowanej Polski, także z warszawskiego getta

Żydowska Organizacja Bojowa (ŻOB)

organizacja konspiracyjna powołana do życia 28 lipca 1942 r. w warszawskim getcie, działała również w kilku większych miastach (np. Kraków, Częstochowa); skupiała żydowskie środowiska lewicowe i robotnicze; najbardziej znana spośród formacji żydowskiego ruchu oporu podczas II wojny światowej

Żydowski Związek Wojskowy (ŻZW)

formacja zbrojna utworzona po Wielkiej Akcji Likwidacyjnej w 1942 roku, składająca się z kilku grup: członków organizacji „Świt”, działającej od listopada 1939 roku, skupiającej żołnierzy WP pochodzenia żydowskiego, członków syjonistyczno – nacjonalistycznej organizacji Betar i osób, które nie weszły w skład ŻOBu (tragarzy, szmuglerów)

syjonizm

(nazwa pochodzi od Syjonu – wzgórza w Jerozolimie, na którym stała świątynia Salomona) ideologia oraz ruch polityczny i społeczny, który narodził się pod koniec XIX w.; jego celem było utworzenie państwa żydowskiego na terenie ówczesnej Palestyny (odtworzenie na terenie starożytnego Izraela)

akcja „Dożynki”

taki kryptonim nosiła akcja wymordowania Żydów w dniach 3–4 listopada 1943 r. na terenie dystryktu lubelskiego w Generalnym Gubernatorstwie; akcję na rozkaz Reichsführera SS Heinricha Himmlera przeprowadzono po buncie więźniów w obozie zagłady w Sobiborze

Waffen SS

Waffen Schutzstaffel (tłum. zbrojne oddziały SS) organizacja utworzona w maju 1940 r. przez jednego z przywódców III Rzeszy, Heinricha Himmlera w ramach SS. Były niezależne od regularnej niemieckiej armii – Wehrmachtu oraz policji. Po zakończeniu II wojny światowej Międzynarodowy Trybunał Wojskowy w Norymberdze po zbadaniu masowych mordów jakich jednostka dopuściła się w szczególności na froncie wschodnim uznał Waffen SS (jak i całą SS) za organizację zbrodniczą

obóz pracy przymusowej

podczas II wojny światowej Niemcy zakładali obozy (tzw. lagry), w których więźniowie zmuszani byli do wykonywania pracy na przykład w przemyśle zbrojeniowym, kamieniołomach i kopalniach. Obozy te często powiązane były z dużymi przedsiębiorstwami produkcyjnymi a także funkcjonowały w obrębie dużych obozów koncentracyjnych

Słowa kluczowe

ostateczne rozwiązanie, getto, ŻOB, ŻZW, powstanie, Anielewicz, Edelman, Stroop, bunkry, upadek, likwidacja, II wojna światowa

Bibliografia

M. Apfelbaum, *Dwa sztandary. Rzecz o powstaniu w getcie warszawskim*, Kraków 2003.

A. Roszkowski, *Historia Polski 1914–2000*, Warszawa 2001.

W. Bartoszewski, M. Edelman, *I była żydowska dzielnica w Warszawie*, Kraków 2010.

W. Bartoszewski, *Doświadczenia lat wojny*, Kraków 2009.

Archiwum Ringelbluma. Dzień po dniu Zagłady, pod red. M. Markowskiej, Warszawa 2008.

M. Edelman, *I była miłość w getcie*, Kraków 2009.

Materiały z seminarium Polacy wobec Zagłady, Wrocław 2011.

Schemat

Polecenie 1

Zapoznaj się z multimedium i na jego podstawie scharakteryzuj środowiska, z których wywodzili się przywódcy powstania w getcie warszawskim oraz żydowscy działacze ruchu oporu.

Twoja odpowiedź

Źródło: Contentplus.sp. z o.o.

Ilustracje na podstawie Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Wyobraź sobie, że bierzesz udział w otwarciu muzeum upamiętniającego powstanie w getcie warszawskim. Przygotuj przemówienie opisujące bohaterstwo Żydów, walczących w getcie o godną śmierć. W swoim przemówieniu powołaj się na historyczne fakty.

Twoja odpowiedź

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Rozstrzygnij, które spośród podanych zdań są prawdziwe, a które fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Likwidacja warszawskiego getta była jedną z przyczyn wybuchu żydowskiego powstania.	☐	☐
Żydowski Związek Wojskowy powstał z inicjatywy żołnierzy Wojska Polskiego pochodzenia żydowskiego.	☐	☐
Jürgen Stroop jako zbrodniarz wojenny został stracony na terenie Polski.	☐	☐
Polskie państwo podziemne niechętnie przekazywało broń powstańcom z getta i decydowało się na pomoc w ostateczności.	☐	☐
Bunkry i schrony, które budowano w getcie, miały głównie charakter bojowy.	☐	☐

Ćwiczenie 2

Dopasuj odpowiednie nazwiska osób do jednej z dwóch najważniejszych wojskowych organizacji żydowskich działających na terenie warszawskiego getta, z którą byli związani.

Żydowska Organizacja Bojowa

Żydowski Związek Wojskowy

- Dawid Wdowiński
- Mordechaj Anielewicz
- Leon Rodal
- Marek Edelman
- Paweł Frenkel
- Ichhak Cukierman

Przeczytaj tekst i odpowiedz na pytania.

Artykuł Aurelii Wyleżyńskiej w piśmie konspiracyjnym „Nowy Dzień”. Pismo ukazywało się codziennie i w całości poświęcone było walkom w warszawskim getcie.

((Aurelia Wyleżyńska

Gloria Victis!

Beznadziejnie walczą ostatnie gniazda oporu. Dogorywają cowieczorne feerie świetlne. Słońce zachodzące w sztucznych chmurach daje nieoczekiwane efekty. Czy żaden malarz nie utrwalił wymowy naszych dni w cyklu obrazów: Dymy nad Warszawą?

Zbliżam się do frontu. To już raczej wielkie cmentarzysko. Tak olbrzymiej mogiły nie dała żadna żywiołowa katastrofa. [...]

Cisza zbiorowego grobu. Nie słychać radosnych obwieszczeń megafonu: „wzięliśmy front muranowski”. Nie biegnie do niemieckiego sztabu ostrzegawcza krótkofalówka: „możemy się bronić dwa tygodnie!”. Spełnił się określony czas. [...]

Obok świeżo rozwalonego muru ćwiczy się kilku żołdaków w strzelaniu z pistoletu. Nie dość jeszcze wprawy? Wszak znaleźli wspaniałe pole do popisu! Po cóż zresztą narzędziem mordu są ręce, aby mordować! Im bezbronnejsza ofiara, tym satysfakcja większa! Wtargnąć było do szpitala jak śmierć, pochylić nad chorym i – pozostawić trupa. Zabrać matce dziecko, to ich specjalność. Główkę o główkę – zderzą się niby bilardowe kule. Mózg rozpryska się o ściany świątyni wiedzy, plami przybytek miłości bliźniego.

Obrona Nalewek przejdzie do historii obok obrony Saragossy, Alkazaru, Westerplatte, Stalingradu, każdego miejsca krwią utrzymanego. Od początku była to stracona placówka, pozycja skazana na zagładę, w sytuacji z punktu wojkowego, paradoksalnej. Bili się więc o honor sztandaru?

Walkę tę śledziliśmy ze zgrozą i współczuciem, obserwowali etapy –

uchem i wzrokiem, przez łuny na niebie, badaliśmy znaczące jej postępy. Pisząc pożegnanie z tą walką, daję mu tytuł: Chwała zwyciężonym. Świadomie powtarzając przez Orzeszkową do powstańców 63 r. zastosowaną parafrazę rzymskiego powiedzenia: Biada zwyciężonym. Chlubny ten epitet należy się może zwyciężonym, świadczą o tym zarówno walki styczniowe, jak kampania wrześniowa 39 r. Sądzę, iż nie ubliżam naszym bohaterom, zestawiając z nimi warszawskich męczenników. Albowiem pokonani zawsze mają prawo do pośmiertnej sławy, jeśli bronili się mężnie i odważnie. Obrońcy getta ulegli nie tylko przeważającej sile, brutalnej przemocy napastników, lecz przeszli też piekło okrucieństw, w którym oprawcy zastosowali wszystkie udręki, jakie człowiek człowiekowi zadać może. Legendy o najbardziej o sadystycznych masakrach zdobyły nową, nieopisaną dotąd kartę. Odchodzą – w dosłownym i przenośnym znaczeniu – ofiary całopalenia, lecz świat cywilizowany zachowa o nich chlubną pamięć.

Źródło: Aurelia Wyleżyńska, *Gloria Victis!*, „Nowy Dzień” 1943, nr 564.

Dlaczego autorka tekstu porównuje obronę Nalewek do obrony Saragossy, Alkazaru, Westerplatte i Stalingradu?

Jak należy rozumieć słowa „chwała zwyciężonym” w odniesieniu do powstania w getcie?

Przyjrzyj się ilustracjom zamieszczonym przez Jürgena Stroopa w raporcie wysłanym do Heinricha Himmlera po zgładzeniu zbrojnego wystąpienia mieszkańców warszawskiego getta. O czym może świadczyć fakt, iż Niemcy skrupulatnie dokumentowali swoje działanie i zbrodnicze czyny podczas powstania? Uzasadnij swoje zdanie.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Tvoja odpowiedź

Przeczytaj tekst źródłowy i odpowiedz na pytania.

((M. Edelman

Marek Edelman, The Ghetto Fights

18 kwietnia

Dotychczas kontakt był bardzo prosty. Co środę przedstawiciele spotykali się przed Politechniką na rogu Lwowskiej. To był bardzo dla nas ważny kontakt. Od styczniowego transportu broni – AK przyznało nam wtedy 50 pistoletów parabellum i 50 kg prochu – nie dostaliśmy od nich nic. Michał wprawdzie zorganizował fabryczkę ręcznych granatów, które robiliśmy z pociętych na kawałki rur, w których zapalnikiem był wystający z jednego końca sznurek, ale była to broń o małej skuteczności. Wybuchiała za późno i miała bardzo mało odłamków. Mieliśmy pretensje do generała „Grota”, bo przez trzy miesiące nie odpowiadał na żadne nasze monity. Uważaliśmy, że jest do nas bardzo nieprzychylnie nastawiony. Rozumieliśmy więc, że troska o bezpieczeństwo była tylko pozorem, sposobem, do jakiego się uciekł generał, żeby zerwać z nami kontakt. Zwróciliśmy się wtedy listem do Leona Fajnera, żeby interweniował u władz cywilnych o przywrócenie kontaktu z nami. Była to droga trudna i okrężna. Przekonywaliśmy ich, że od czasu powstania ŻOB nie mieliśmy ani jednej wpadki i wszyscy nasi łącznicy byli bezpieczni. Po jakimś czasie przyszła odpowiedź, że w AK obowiązują takie właśnie zasady.

Źródło: M. Edelman, *Marek Edelman, The Ghetto Fights*, London 1990, s. 69–72.

W jaki sposób żydowscy powstańcy pozyskiwali amunicję i sprzęt wojskowy?

Jaki był stosunek władz Polski Podziemnej do powstańców według autora tekstu? Uzasadnij swoje zdanie, odwołując się do przytoczonego fragmentu.

Zapoznaj się z tekstem źródłowym oraz fotografiami i odpowiedz na pytania.

“ ***Eksterminacja Żydów na ziemiach polskich w okresie okupacji hitlerowskiej. Zbiór dokumentów*** ”

Reinhard Heydrich, szef Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy:

[...] Jako uzasadnienie koncentracji Żydów w miastach należy podawać, że według najbardziej miarodajnych informacji brali oni udział w partyzanckich napadach i akcjach rabunkowych. [...] Koncentracja Żydów w miastach będzie wymagała prawdopodobnie – z uwagi na ogólne względy policyjnego bezpieczeństwa – wydania zarządzeń w tych miastach, całkowicie zabraniających Żydom przebywania w niektórych dzielnicach miasta oraz np. opuszczania getta, wychodzenia z domu wieczorem o określonej godzinie itd., oczywiście zawsze jednak uwzględniając potrzeby gospodarcze.

Źródło: *Eksterminacja Żydów na ziemiach polskich w okresie okupacji hitlerowskiej. Zbiór dokumentów*, oprac. A. Eisenbach, A. Rutkowski, T. Berenstein, Warszawa 1957, s. 26.

Bundesarchiv, Bild 101I-134-0796-30
Foto: Knobloch, Ludwig | 25. Mai 1941

Źródło: Bundesarchiv, Bild 101I-134-0796-30 / Knobloch, Ludwig, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Jaki charakter ma powyższy fragment dokumentu i jakie było jego zadanie?

Jakie zasady obowiązywały Żydów skoncentrowanych w miastach i czym były one usprawiedliwiane?

Która z przedstawionych fotografii ukazujących dzielnicę żydowską w Warszawie nie jest bezpośrednio związana z treścią rozporządzenia Reinharda Heydricha? Uzasadnij odpowiedź.

Ćwiczenie 7

Przyjrzyj się ilustracji i wykonaj polecenie.

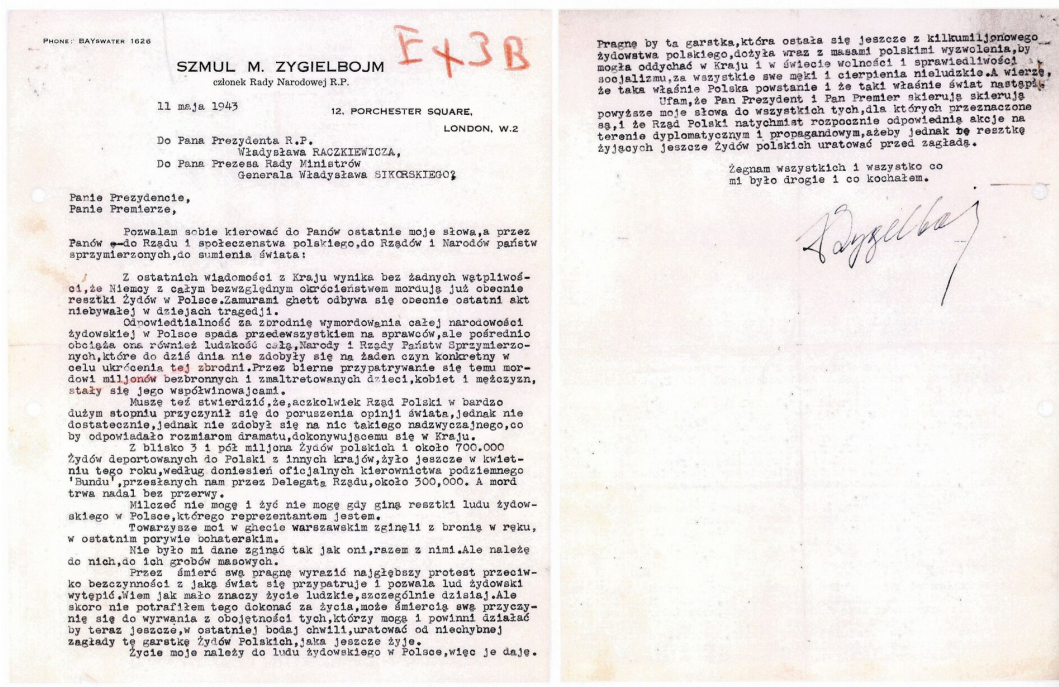

Źródło: Adrian Gryczuk, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Napisz, do jakiego wydarzenia związanego z powstaniem w getcie nawiązuje pomnik, i wyjaśnij jego symbolikę.

Zapoznaj się z treścią listu, datowanego na 11 maja 1943 r., który Szmul Zygielbojm napisał przed popełnieniem samobójstwa, a następnie wykonaj polecenia.

Źródło: Szmul Zygielbojm, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wyjaśnij powody samobójstwa autora listu.

Napisz, kogo i dlaczego Szmul Zygielbojm obwinia. Co im zarzuca?

Dla nauczyciela

Autor: Grzegorz Samotniuk

Przedmiot: historia

Temat: Powstanie w getcie warszawskim

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum

Podstawa programowa:

zakres podstawowy

XLIX. Niemiecka polityka eksterminacji.

Uczeń:

4) opisuje postawy ludności żydowskiej wobec Holokaustu, z uwzględnieniem powstania w getcie warszawskim;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się,
- kompetencje świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wyjaśnia, dlaczego grupa Żydów zdecydowała się rozpocząć w getcie powstanie przeciwko Niemcom;
- wymienia osoby i organizacje, które odegrały szczególną rolę podczas powstania w getcie;
- wyjaśnia, czy Polskie Państwo Podziemne chętnie pomagało żydowskim powstańcom;
- analizuje symbole powstania, które funkcjonują obecnie w przestrzeni publicznej.

Strategie nauczania:

- konektywizm,
- lekcja odwrócona.

Metody i techniki nauczania:

- wykład,
- dyskusja,
- praca z multimedium,
- mapa myśli.

Formy zajęć:

- praca w grupach,
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu,
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale,
- arkusze papieru,
- tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Przed lekcją:

Uczniowie zapoznają się z treścią e-materiału. Na jego podstawie przygotowują się do lekcji.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel określa cel zajęć i informuje uczniów o ich planowanym przebiegu. Przedstawia kryteria sukcesu oraz wyświetla na tablicy temat lekcji.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel, przy użyciu dostępnego w panelu użytkownika raportu, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, którzy uczestnicy zajęć zapoznali się z udostępnionym e-materiałem. Nauczyciel poleca uczniom, aby zgłaszali swoje propozycje pytań do wspomnianego tematu. Jedna osoba może zapisywać je na tablicy. Gdy uczniowie wyczerpią swoje pomysły, a pozostały jeszcze jakieś ważne kwestie do poruszenia, nauczyciel uzupełnia informacje.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel prosi wybraną osobę, aby przypomniała założenia nazistowskiej polityki wobec Żydów i sytuację ludności żydowskiej pod okupacją niemiecką. Jeśli to konieczne, uzupełnia odpowiedź ucznia.
2. Burza mózgów. Nauczyciel zapisuje na tablicy wielkimi literami słowo GETTO, a następnie poleca, aby uczniowie zgłaszali swoje skojarzenia z tym terminem, tworząc mapę myśli. Jedna osoba może notować zgłaszane propozycje na tablicy, nauczyciel porządkuje propozycje uczniów i się do nich odnosi. Następnie omawia – na przykładzie Warszawy – cel organizowania przez Niemców gett, przedstawia proces

ich powstawania oraz warunki życia, jakie tam panowały. Informacje ilustruje materiałem fotograficznym.

3. Nauczyciel zapoznaje uczniów z tekstem źródłowym – odezwą Żydowskiej Organizacji Bojowej z 18 stycznia 1943 r. Pyta uczniów, jak rozumieją te słowa skierowane do ludności żydowskiej. Jakimi motywami kierowali się warszawscy Żydzi, decydując się na powstanie? Jakie były możliwości organizacyjne powstańców, a także ich kontakty i współpraca z Polskim Państwem Podziemnym? Wybrani uczniowie odpowiadają na pytania, nauczyciel udziela uczniom informacji zwrotnej.
4. Praca w grupach z multimedium – schematem. Nauczyciel dzieli uczniów na trzy grupy i prosi, aby wyłonili w nich swoich przedstawicieli. Uczniowie zapoznają się ze schematem, na jego podstawie na arkuszach papieru wypisują informacje, które następnie przedstawia i omawia reprezentant każdej grupy:
 - grupa 1 – Organizacje i środowiska żydowskie, które brały udział w powstaniu.
 - grupa 2 – Przywódcy powstania i przedstawiciele żydowskiej konspiracji w warszawskim getcie.
 - grupa 3 – Pamięć o powstaniu – jego symbole oraz źródła, dzięki którym czerpiemy wiedzę o żydowskim buncie przeciw Niemcom.
5. Prezentacja prac uczniów. Nauczyciel odnosi się do wypowiedzi uczniów.
6. Uczniowie wykonują ćwiczenia wskazane przez nauczyciela.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie odpowiadają na zadane przez nauczyciela pytanie, uzasadniając swoje zdanie: Czy powstanie w getcie warszawskim było twoim zdaniem desperacką próbą ratunku, czy honorową decyzją o śmierci z bronią w ręku?

Zadanie domowe:

Odszukaj (np. w zasobach internetu) wspomnienia osób, które przeżyły powstanie w getcie warszawskim. Na ich podstawie napisz pracę w formie artykułu prasowego na temat tego zrywu.

Materiały pomocnicze:

Apfelbaum M., *Dwa sztandary. Rzecz o powstaniu w getcie warszawskim*, Kraków 2003.

Roszkowski A., *Historia Polski 1914–2000*, Warszawa 2001.

Bartoszewski W., Edelman M., *I była żydowska dzielnica w Warszawie*, Kraków 2010.

Bartoszewski W., *Doświadczenia lat wojny*, Kraków 2009.

Archiwum Ringelbluma. Dzień po dniu Zagłady, pod red. Marty Markowskiej, Warszawa 2008.

Edelman M., *I była miłość w getcie*, Kraków 2009.

Materiały z seminarium Polacy wobec Zagłady, Wrocław 2011.

Wskazówki metodyczne:

Schemat może zostać wykorzystany jako podstawa opracowania przez uczniów własnych prezentacji. Uczniowie dzielą się na trzy grupy (zgodnie z propozycją z punktu 4 fazy realizacyjnej) i opracowują w domu dane zagadnienie. Podczas lekcji następuje prezentacja prac i wspólne ich omawianie.

Spis ilustracji nieopisanych:

- Ćwiczenie 4 - Ilustracja 1: Fotografia z Raportu Stroopa. Oryginalny niemiecki podpis: „Drużyna szturmowa”; domena publiczna, Wikimedia Commons.
- Ćwiczenie 4 - Ilustracja 2: Fotografia z Raportu Stroopa. Oryginalny niemiecki podpis: „Ci bandyci stawiali zbrojny opór”; domena publiczna, Wikimedia Commons.
- Ćwiczenie 4 - Ilustracja 3: Fotografia z Raportu Stroopa. Oryginalny niemiecki podpis: „Bandyci zgładzeni w walce”; domena publiczna, Wikimedia Commons.
- Ćwiczenie 6 - Ilustracja 1: Getto Warszawskie, maj 1941; CC BY-SA 3.0, Bundersarchiv Bild, Wikimedia Commons.
- Ćwiczenie 6 - Ilustracja 2: Fotografia z Raportu Stroopa. Oryginalny niemiecki podpis: „Siłą wydobyli z bunkrów”; domena publiczna, Wikimedia Commons.
- Ćwiczenie 6 - Ilustracja 3: Getto Warszawskie, budowa muru; domena publiczna, Wikimedia Commons.
- Ćwiczenie 7: Pomnik Ewakuacji Bojowników Getta Warszawskiego; CC BY-SA 3.0, Adrian Gryczuk, Wikimedia Commons.